

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy/13812,Europa-w-rodzinie-Ziemiaństwo-polskie-w-XX-wieku.html>
2021-06-25, 00:42

Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie w XX wieku

Wystawa „Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie w dwudziestym wieku”, przygotowana przez Instytut Pamięci Narodowej i Polskie Towarzystwo Ziemiańskie opowiada o polskim ziemiaństwie i jego losach w XX w.

„Europa w rodzinie” to nie tylko rodzinne koneksje polskiej arystokracji z rodami europejskimi. Rodzina ziemiańska i majątek ziemski były często miejscem, do którego sprowadzano nowe rozwiązania cywilizacyjne i innowacje techniczne (np. specjalistyczne hodowle i uprawy) z kapitalistycznego Zachodu. Odbywało się to zwykle dzięki studiom młodych ziemian na uczelniach zachodnich, praktykom w majątkach na Zachodzie, kontaktom gospodarczym, podróżom zagranicznym. „Wyższe urodzenie pociąga za sobą przede wszystkim większe obowiązki, a nie tylko przywileje”, pisał w 1939 r. Wincenty Lutosławski. Ziemianie pełnili często rolę lokalnych liderów społecznych, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego i kulturalnego swoich regionów.

„Europa w rodzinie” to także metafora losów wielu ziemian po wybuchu II wojny światowej w 1939 r. W jej wyniku rodziny ziemiańskie zostały rozproszone po całym świecie — wielu z nich przebywa na emigracji do dziś, ale to właśnie dzięki silnym więzom rodzinnym utrzymują nieustannie kontakt z krajem i działają na jego rzecz.

Wystawa opowiada o polskim ziemiaństwie poprzez historię wybranych kilkunastu rodzin. Autorzy uznali, że tylko konkretne przykłady i konkretni ludzie uświadomią zwiedzającym, że była to grupa społeczna, której przedstawicieli można nazwać elitą, czyli w dzisiejszym rozumieniu tego słowa — lokalnymi liderami. Działania swoje prowadzili na wielu polach: gospodarczym, politycznym, charytatywnym czy kulturalnym. Niemal w każdej rodzinie

ziemiańskiej można znaleźć postaci zaangażowane w wydarzenia znane z podręczników historii, postaci, które współtworzyły dzieje Polski i wpływały na ich bieg.

Projekt wystawienniczy IPN i PTZ „Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie w XX wieku” opowiada także o zniszczeniu tej grupy społecznej w latach 1939–1945 przez totalitaryzmy nazistowski i komunistyczny, o jej wywłaszczeniu po 1944 roku, w okresie Polski Ludowej oraz o stratach, jakie nastąpiły wraz z likwidacją tej warstwy społecznej.

Wystawa przygotowana została w języku polskim, angielskim i francuskim.

Z recenzji prof. dr. hab. Andrzej Kwileckiego:

Wystawa »Europa w rodzinie. Ziemiaństwo polskie w XX wieku« stanie się niewątpliwie wydarzeniem kulturalnym 2015 r. Spodziewam się dużego zainteresowania ze strony społeczeństwa. Warto przy okazji tej wystawy przypomnieć, że w ubiegłym stuleciu, w 1929 r., dla uczczenia 10. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, urządzono w Poznaniu Powszechną Wystawę Krajową (zwaną potocznie PeWuKą) z osobną ekspozycją poświęconą ziemianom i ziemiankom. Wspominam popularną PeWuKę dlatego, że stanowiła najdonioślejsze wydarzenie w życiu środowisk ziemiańskich w całym okresie II Rzeczypospolitej: uwydatniła zasługi ziemian dla ochrony polskośći w okresie zaborów i następnie dla odrodzenia państwa polskiego po I wojnie światowej; przekonywała władzę państwową o znaczeniu wielkich majątków ziemskich dla gospodarki; pokazała, że w środowisku ziemian drzemie niemały potencjał organizacyjny, a wielu przedstawicieli ma ambicje oddziaływania na kraj i społeczeństwo. Stała się wielkim spotkaniem ziemian przybywających z całego kraju.

W okresie między wystawą 1929 r. i wystawą 2015 r. nastąpiły w naszym kraju tragiczne dla ziemian wydarzenia i zmiany. Najpierw powstały trudności i straty wywołane światowym kryzysem gospodarczym lat 1929–1934; następnie w czasie II wojny światowej ziemiaństwo poddane zostało prześladowaniom i polityce zagłady stosowanej przez obu okupantów. Po wojnie, w Polsce Ludowej, brutalnie usuwano ziemian z dworów oraz konfiskowano majątki.

Wystawa »Europa w rodzinie« uwzględnia zmienione warunki historyczne. Osoby zwiedzające będą poruszone nie tylko dramatyzmem sytuacji i losów, ale także odpornością ziemian na życiowe trudności, zdolnością do przystosowywania się, utrzymywaniem więzi rodzinnej w sytuacji rozproszenia terytorialnego.

W tym miejscu narzuca się wprost, aby przytoczyć zdanie klasyka polskiej socjologii sprzed przeszło stu laty, Ludwika Gumplowicza, że adaptacja jest najważniejszym procesem społecznym obejmującym grupy ludzi i indywidualia.

Owe zdolności przystosowawcze ziemian polskich XX w. można dzisiaj oceniać jako rezultat systemu wychowawczego panującego w dworach i pałacach, opartego na stałym rytmie życia, dyscyplinie, kultywowaniu tradycji, szacunku dla wiedzy, wdrażaniu regularnego

wykonywania obowiązków. Myślę, że materiał zgromadzony na wystawie skłoni niejednego z gości zwiedzających do własnych refleksji i do udziału w dyskusjach na temat charakterystycznych cech społecznych ziemiaństwa polskiego.

W zakończeniu tych uwag wymienię jeszcze jedną doniosłą funkcję społeczną pełnioną przez wystawę »Europa w rodzinie«. Przedstawiając nowe fakty z życia ziemiaństwa, wystawa poszerza naszą wiedzę, a ukazując bogactwo i różnorodność tych faktów, pobudza wyobraźnię i skłania do stawiania nowych pytań i formułowania nowych zagadnień.

Twórca wystawy:

Instytut Pamięci Narodowej – Oddział w Poznaniu

Scenariusz:

dr Agnieszka Łuczak

Konsultacja naukowa:

prof. dr hab. Andrzej Kwilecki

Koncepcja plastyczna:

Danuta Słomczyńska (Pracownia Projektowa Ptasia 30)

Współpraca:

Marcin K. Schirmer (Polskie Towarzystwo Ziemiańskie)

Realizacja:

Piotr Rogaliński

Teodor Jeske-Choiński